

Preporuka CM/Rec(2010)5 Odbora ministara/ ministrice državama članicama o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta

(Prihvatio Odbor ministara/ ministrice dana 31. ožujka 2010. na 1081. sastanku zamjenika/ zamjenica ministara/ ministrice)

Odbor ministara/ ministrice u skladu s odredbama članka 15.b Statuta Vijeća Europe,

uzimajući u obzir da je cilj Vijeća Europe postići veći stupanj jedinstva između država članica i da je taj cilj moguće postići posebno zajedničkim djelovanjem na području ljudskih prava;

podsjecajući da su ljudska prava univerzalna i da se odnose na sve pojedince i pojedinke i stoga naglašavajući svoju odlučnost u jamčenju jednakog dostojanstva svim ljudskim bićima te uživanje prava i sloboda svih pojedinaca i pojedinki bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi kao što su spol, rasa, jezik, religija, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, povezanost s nekom nacionalnom manjinom, vlasništvom, rođenjem ili nekim drugim statusom, u skladu s Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (ETS br. 5) (u daljnjem tekstu: 'Konvencija') i njezinim protokolima;

prepoznajući da su nediskriminirajuće postupanje državnih aktera i, gdje je to potrebno, pozitivne državne mjere za zaštitu od diskriminacijskog postupanja, uključujući nevladine aktere, temeljne sastavnice međunarodnog sustava za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda;

prepoznajući da su homoseksualne, biseksualne i transrodne osobe stoljećima bile i još uvijek jesu izložene homofobiji, transfobiji i drugim oblicima netolerancije i diskriminacije čak i u svojim obiteljima, uključujući kriminalizaciju, marginalizaciju, socijalnu isključenost i nasilje, a zbog svoje spolne orijentacije i rodnog identiteta, te da je potrebno pokrenuti specifične aktivnosti kako bi se tim osobama zajamčilo puno uživanje ljudskih prava;

uzimajući u obzir presude Europskog suda za ljudska prava (u daljnjem tekstu: "Sud") i drugih međunarodnih nadležnih tijela koje seksualnu orijentaciju smatraju zabranjenom osnovom za diskriminaciju te su doprinijeli unaprjeđenju zaštite prava transrodnih osoba;

podsjecajući da u skladu s presudama Suda svako različito postupanje, koje se ne želi smatrati diskriminacijskim, mora imati objektivno i razumno utemeljenje, odnosno, slijediti legitiman cilj i primjenjivati sredstva koja su razumno razmjerna tom legitimnom cilju;

imajući na umu načelo prema kojemu se ne može pozvati na bilo kakve kulturološke, tradicionalne ili religijske vrijednosti niti pravila "dominantne kulture" da bi se opravdao govor mržnje ili neki drugi oblik diskriminacije, uključujući na osnovi seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

vodeći pri tom računa o poruci Odbora ministara/ ministrice upravnim odborima i drugim odborima uključenim u međuvladinu suradnju u Vijeću Europe o jednakim pravima i dostojanstvu svih ljudskih bića, uključujući homoseksualne, biseksualne i transrodne osobe, usvojenu 2. srpnja 2008. godine te pripadajuće preporuke;

imajući na umu preporuke koje je od 1981. godine usvojila Parlamentarna skupština Vijeća Europe u vezi s diskriminacijom na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta kao i Preporuku br. 211 (2007) Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Vijeća Europe o "Slobodnom okupljanju i izražavanju homoseksualnih, biseksualnih i transrodnih osoba";

uvažavajući ulogu Povjerenika za ljudska prava u praćenju situacije u kojoj se nalaze homoseksualne, biseksualne i transrodne osobe u državama članicama u odnosu na diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta;

uzimajući u obzir zajedničku izjavu od 18. prosinca 2008. u kojoj je 66 država na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda osudilo kršenja ljudskih prava na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, kao što su ubijanja, mučenje, neosnovana uhićenja i "oduzimanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, uključujući pravo na zdravlje";

naglašavajući da se diskriminacija i socijalna isključenost na osnovi seksualne orijentacije i rodnog identiteta može na najbolji način prevladati mjerama usmjerenim kako na one koji su izloženi takvoj diskriminaciji ili isključenosti, tako i na društvo u cjelini,

preporučuje državama članicama da:

1. istraže postojeće zakonske i druge mjere, stalno ih preispitujući te da prikupljaju i analiziraju relevantne podatke kako bi pratile i ispravile svaki oblik izravne ili neizravne diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;
2. zajamče usvajanje i učinkovitu primjenu zakonskih i drugih mjera za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta kako bi se jamčilo poštivanje ljudskih prava homoseksualnih, biseksualnih i transrodnih osoba te promicala tolerantnost prema njima;
3. zajamče da žrtve diskriminacije postanu svjesne te imaju pristup učinkovitim pravnim lijekovima ispred državnih vlasti te da mjere za suzbijanje diskriminacije uključuju, gdje je to potrebno, sankcije u slučaju kršenja i odredbu o odgovarajućoj odšteti za žrtve diskriminacije;
4. su u zakonodavstvu, politikama i praksi vođene načelima i mjerama sadržanim u dodatku ove preporuke;
5. putem odgovarajućih sredstava i akcija zajamče da se ova preporuka zajedno sa svojim dodatkom prevede i distribuira što je šire moguće.

Dodatak Preporuci CM/Rec(2010)5

I. Pravo na život, sigurnost i zaštitu od nasilja

A. "Zločini iz mržnje" i drugi incidenti motivirani mržnjom

1. Države članice trebaju jamčiti učinkovite, brze i nepristrane istrage navodnih slučajeva zločina i drugih incidenata u kojima se seksualna orijentacija ili rodni identitet žrtve opravdano smatra motivom koji je potaknuo počinitelja ili počiniteljicu; osim toga, države članice trebaju zajamčiti da se posebna pažnja obrati na istraživanje zločina i incidenata koje su navodno počinile osobe koje službeno predstavljaju tijela provođenja zakona ili druge

osobe koje postupaju prema službenoj dužnosti te da se oni koji su odgovorni za takva djela učinkovito privedu pravdi i, gdje je to potrebno, kazne kako bi se izbjeglo nekažnjavanje takvih djela.

2. Države članice trebaju jamčiti da se kod određivanja kazni pristrani motiv vezan uz seksualnu orijentaciju i rodni identitet može uzeti kao otežavajuća okolnost.

3. Države članice trebaju poduzeti odgovarajuće mjere kako bi se zajamčilo da se žrtve i svjedoci "zločina iz mržnje" zbog seksualne orijentacije i rodnog identiteta i drugih incidenta motiviranih mržnjom ohrabre za prijavljivanje takvih zločina i incidenata; u tu svrhu države članice trebaju poduzeti sve potrebne korake kako bi se zajamčilo da strukture za provedbu zakona, uključujući pravosuđe, steknu potrebna znanje i vještine za prepoznavanje takvih zločina i incidenata te pruže odgovarajuću pomoć i podršku žrtvama, svjedocima i svjedokinjama.

4. Države članice trebaju poduzeti odgovarajuće mjere kako bi se svim zatvorenicima i zatvorenicama ili osobama koje su na drugi način lišene svoje slobode, uključujući homoseksualne, biseksualne i transrodne osobe, zajamčila sigurnost i dostojanstvo, te poduzeti posebne mjere zaštite protiv svakog fizičkog napada, silovanja ili drugih oblika seksualnog zlostavljanja, bez obzira jesu li takva djela počinili drugi zatvorenici i zatvorenice ili osoblje; također je potrebno poduzeti mjere kako bi se adekvatno zaštitio i uvažavao rodni identitet transrodnih osoba.

5. Države članice trebaju zajamčiti prikupljanje i analizu odgovarajućih podataka o najčešćim oblicima i prirodi diskriminacije i netolerantnosti zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu, a posebno o "zločinima iz mržnje" i incidentima motiviranim mržnjom zbog seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

B. "Govor mržnje"

6. Države članice trebaju poduzeti odgovarajuće mjere za suzbijanje svih oblika izražavanja, uključujući medije i internet, koji se razumno mogu smatrati mogućim izvorom poticanja, širenja ili promicanja mržnje ili drugih oblika diskriminacije homoseksualnih, biseksualnih i transrodnih osoba. Takav se "govor mržnje" treba zabraniti i javno osuditi svaki put kada se pojavi. Sve mjere trebaju poštivati temeljno pravo na slobodu izražavanja u skladu s člankom 10. Konvencije i presudama Suda.

7. Države članice trebaju podići razinu svjesnosti u svim tijelima javne vlasti i javnim ustanovama na svim razinama nadležnosti kako bi se njihovi predstavnici i predstavnice suzdržali od izjava, posebice u medijima, koje se opravdano mogu smatrati potvrdom takve mržnje ili diskriminacije.

8. Javni službenici i službenice i drugi državni predstavnici i predstavnice trebaju se poticati na promicanje tolerantnosti i poštivanja ljudskih prava homoseksualnih, biseksualnih i transrodnih osoba svaki puta kada stupaju u dijalog s ključnim predstavnicima i predstavnicama civilnog društva, uključujući medije, sportske i političke organizacije te vjerske zajednice.

II. Sloboda udruživanja

9. Države članice trebaju poduzeti odgovarajuće mjere kako bi se u skladu s člankom 11. Konvencije zajamčilo učinkovito korištenje prava na slobodno udruživanje bez diskriminacije na osnovi seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, te posebice, spriječiti i ukinuti diskriminacijske administrativne postupke, uključujući prekomjerne formalnosti potrebne za registraciju i praktično funkcioniranje udruga; također je potrebno poduzeti mjere kako bi se spriječila zlorabna pravnih i administrativnih odredbi kao što su one vezane uz ograničenja zasnovana na javnom zdravlju, javnom moralu i javnom redu.

10. Potrebno je osigurati javna sredstva za nevladine organizacije bez diskriminacije na osnovi seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

11. Države članice moraju poduzeti odgovarajuće mjere kako bi se učinkovito zaštitile osobe koje brane ljudska prava homoseksualnih, biseksualnih i transrodnih osoba od neprijateljstva i agresije kojima mogu biti izloženi, uključujući situacije kada ih navodno počine predstavnici i predstavnice države, kako bi mogli slobodno provoditi svoje aktivnosti u skladu s Deklaracijom Odbora ministara/ ministrice Vijeća Europe o djelovanju u cilju unapređenja zaštite osoba koje brane ljudska prava i promicanja njihovih aktivnosti.

12. Države članice trebaju zajamčiti odgovarajuće savjetovanje s nevladinim organizacijama za zaštitu ljudskih prava homoseksualnih, biseksualnih i transrodnih osoba kod usvajanja i provedbe mjera koje mogu utjecati na ljudska prava tih osoba.

III. Sloboda izražavanja i mirnog okupljanja

13. Države članice trebaju poduzeti odgovarajuće mjere kako bi u skladu s člankom 10. Konvencije zajamčile učinkovito uživanje prava na slobodno izražavanje bez diskriminacije na osnovi seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, uključujući i u odnosu na slobodu primanja i širenja informacija o temama koje se bave seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom.

14. Države članice trebaju poduzeti odgovarajuće mjere na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini kako bi se zajamčilo da se pravo na slobodno mirno okupljanje sadržano u članku 11. Konvencije može učinkovito uživati bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

15. Države članice trebaju zajamčiti da tijela za provođenje vlasti poduzmu odgovarajuće mjere za zaštitu sudionika i sudionica u mirnim demonstracijama za ljudska prava homoseksualnih, biseksualnih i transrodnih osoba od svih pokušaja da im se nezakonito prekine ili spriječi učinkovito uživanje prava na slobodno izražavanje i mirno okupljanje.

16. Države članice trebaju poduzeti odgovarajuće mjere kako bi se spriječilo ograničavanje učinkovitog uživanja prava na slobodno izražavanje i mirno okupljanje koje je posljedica zlorabe pravnih i administrativnih odredbi, na primjer zbog javnog zdravlja, javnog morala i javnog reda.

17. Potrebno je poticati tijela javne vlasti na svim razinama da javno osuđuju, osobito u medijima, svako nezakonito ometanje prava pojedinaca i pojedinki ili skupina pojedinaca i pojedinki da koriste svoje pravo na slobodno izražavanje i mirno okupljanje, osobito kada se radi o ljudskim pravima homoseksualnih, biseksualnih i transrodnih osoba.

IV. Pravo na poštivanje privatnog i obiteljskog života

18. Države članice trebaju zajamčiti ukidanje svih diskriminacijskih zakona koji kriminaliziraju istospolni seksualni čin između dvije suglasne odrasle osobe, uključujući svaku razliku u utvrđivanju dobi za samovoljni pristanak na seks između homoseksualnih i heteroseksualnih osoba; također je potrebno poduzeti odgovarajuće mjere kako bi se osiguralo da se odredbe kaznenog zakona koje zbog jezičnih formulacija mogu dovesti do diskriminacijske primjene ukinu, izmijene i dopune ili provode na način sukladan načelu nediskriminacije.

19. Države članice trebaju zajamčiti da se osobni podaci o seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu neće prikupljati, spremati ili na drugi način koristiti u javnim institucijama, posebice ne unutar struktura za provođenje zakona, osim ako to nije nužno zbog posebnih, zakonitih i opravdanih razloga; potrebno je uništiti sve postojeće popise koji nisu sukladni s tim načelima.

20. Potrebno je redovito preispitivati osnovne preduvjete, uključujući promjene fizičke prirode, za zakonsko priznavanje promijene spola (tranzicije) kako bi se ukinuli svi uvredljivi zahtjevi.

21. Države članice trebaju poduzeti odgovarajuće mjere kako bi se zajamčilo punopravno zakonsko prepoznavanje tranzicije (promjene spola) osobe na svim životnim područjima, a posebno tako da se omogući promjena imena i spola u službenim dokumentima na brz, transparentan i dostupan način; države članice također trebaju osigurati, gdje je to potrebno, odgovarajuće priznavanje i promjene od strane nedržavnih aktera u odnosu na ključne dokumente, kao što su razne obrazovne i radne potvrde.

22. Države članice trebaju poduzeti odgovarajuće mjere kako bi se transrodnim osobama, nakon što je tranzicija (promjena spola) dovršena i zakonski prepoznata u skladu sa stavkom 20. i 21., učinkovito zajamčilo pravo da se vjenčaju s osobom spola suprotnog od njihovog promijenjenog spola.

23. Ako nacionalno zakonodavstvo nevjenčanim parovima daje prava i obveze, države članice trebaju osigurati da se ona na nediskriminirajući način jednako primjenjuju na istospolne i heteroseksualne parove, uključujući prava koja se odnose na mirovine i stanarska prava.

24. Ako nacionalno zakonodavstvo priznaje registrirane istospolne zajednice, države članice trebaju težiti da se zajamči da je njihov pravni status te prava i obveze jednak onome koji imaju heteroseksualni parovi u sličnoj situaciji.

25. Ako nacionalno zakonodavstvo ne prepoznaje niti daje prava ili obveze registriranim istospolnim zajednicama i nevjenčanim parovima, poziva se države članice da razmotre mogućnost da se istospolnim parovima omoguće sva pravna i druga sredstava, bez diskriminacije bilo koje vrste, uključujući diskriminaciju heteroseksualnih parova, kako bi mogli rješavati praktične probleme vezane uz socijalnu stvarnost u kojoj žive.

26. Uzimajući u obzir da dobrobit djeteta treba biti osnovno polazište kod donošenja odluka o roditeljskoj odgovornosti ili starateljstvu nad djetetom, države članice trebaju zajamčiti da se

takve odluke donose bez diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu.

27. Uzimajući u obzir da dobrobit djeteta treba biti osnovno polazište kod donošenja odluka o usvajanju djeteta, države članice čije zakonodavstvo dozvoljava da pojedinci usvajaju djecu trebaju zajamčiti da se zakon primjenjuje bez diskriminacije na osnovi seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

28. Ako nacionalno zakonodavstvo dozvoljava potpomognutu umjetnu oplodnju ženama bez partnera, države članice trebaju težiti da se zajamči pristup takvom liječenju bez diskriminacije na osnovi seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

V. Zapošljavanje

29. Države članice trebaju jamčiti usvajanje i provedbu odgovarajućih mjera koje pružaju učinkovitu zaštitu protiv diskriminacije na osnovi seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u zapošljavanju i odabiru profesije u javnom i privatnom sektoru. Ove mjere trebaju obuhvaćati uvijete za pristup zapošljavanju i unaprjeđivanju, otkaze, plaću i druge uvijete rada, uključujući sprječavanje, suzbijanje te kažnjavanje za uznemiravanje i druge oblike viktimizacije.

30. Posebnu pažnju treba posvetiti osiguravanju učinkovite zaštite prava na privatnost transrodnih osoba u kontekstu zapošljavanja, osobito u vezi apliciranja za posao, kako bi se izbjeglo bilo kakvo nepotrebno otkrivanje njihove rodne povijesti ili njihova prijašnjeg imena poslodavcu ili poslodavki i drugim zaposlenicima i zaposlenicama.

VI. Obrazovanje

31. Uzimajući u obzir primarno interes djeteta, države članice trebaju poduzeti potrebne zakonodavne i druge mjere usmjerene na obrazovne djelatnike i djelatnice, učenike i učenice, kako bi osigurali učinkovito uživanje prava na obrazovanje bez diskriminacije na osnovi seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; ovo posebice uključuje očuvanje prava djece i mladih na obrazovanje u sigurnom okruženju, bez nasilja, zlostavljanja, socijalne isključenosti ili drugih oblika diskriminirajućeg i ponižavajućeg postupanja povezanog sa seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom.

32. Uzimajući u obzir primarno interes djeteta, potrebno je poduzeti odgovarajuće mjere na svim razinama s ciljem promoviranja međusobne tolerancije i poštivanja u školama, bez obzira na seksualnu orijentaciju i rodni identitet. Ovo uključuje pružanje objektivnih informacija, zaštitu i potporu kako bi mogli živjeti u skladu s vlastitom seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom. Nadalje, države članice trebaju izraditi i provoditi ravnopravne i sigurne školske politike i akcijske planove te mogu osigurati pristup primjerenom protudiskriminacijskom obrazovanju ili pomoćnim i obrazovnim pomagalicama. Te mjere trebaju uzeti u obzir prava roditelja u vezi obrazovanja svoje djece.

VII. Zdravstvo

33. Države članice trebaju poduzeti odgovarajuće zakonodavne i druge mjere kako bi osigurale učinkovito uživanje najvećeg zdravstvenog standarda bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta; posebice je prilikom izrade nacionalnog

zdravstvenog plana potrebno uzeti u obzir specifične potrebe homoseksualnih, biseksualnih i transrodnih osoba, uključujući mjere za prevenciju samoubojstva, medicinska istraživanja, nastavne planove u zdravstvu, obrazovne tečajeve i materijale te prilikom praćenja i ocjenjivanja kvalitete usluga zdravstvene zaštite.

34. Odgovarajuće mjere se trebaju poduzeti kako bi se osiguralo izbjegavanje klasifikacije homoseksualnosti kao bolesti, u skladu sa standardima Svjetske zdravstvene organizacije.

35. Države članice trebaju poduzeti potrebne mjere kako bi transrodnim osobama osigurale učinkovit pristup prikladnim uslugama za promjenu spola, uključujući psihološke, endokrinološke i operacijske usluge na području transrodne zdravstvene zaštite, bez da ih se izlaže nepotrebnim zahtjevima; niti jedna osoba ne smije biti izložena postupku promjene spola bez njegova ili njezinog pristanka.

36. Države članice trebaju poduzeti potrebne zakonske i druge mjere kako bi osigurale da sve odluke koje ograničavaju troškove koje pokriva zdravstveno osiguranje za postupak promjene spola budu u skladu sa zakonom, objektivne i razmjerne.

VIII. Stanovanje

37. Trebaju biti poduzete mjere koje osiguravaju da pristup prikladnom stanovanju mogu učinkovito i ravnopravno uživati sve osobe, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, takve mjere trebaju prvenstveno imati u cilju osiguravanje zaštite protiv diskriminirajućih deložacija i osiguravanje jednakih prava za zadržavanje vlasništva nad zemljom ili imovinom.

38. Odgovarajuća pažnja treba se posvetiti riziku od beskućništva s kojim se susreću homoseksualne, biseksualne i transrodne osobe, uključujući mlade osobe i djecu koja su posebno osjetljiva na socijalnu isključenost, također i od strane svojih obitelji; s tim u vezi, potrebno je osigurati odgovarajuću socijalnu službu na temelju objektivne procjene potreba svakog pojedinca i pojedinke bez diskriminacije.

IX. Šport

39. Homofobija, transfobija i diskriminacija na osnovi seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u športu su neprihvatljivi, kao i rasizam i drugi oblici diskriminacije te se protiv njih treba boriti.

40. Športske aktivnosti i sadržaji trebaju biti otvoreni svima bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; posebno je potrebno poduzeti učinkovite mjere kako bi se spriječilo, suprotstavilo i kaznilo korištenje diskriminirajućih uvreda koje se odnose na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet za vrijeme i u vezi sa športskim događajima.

41. Države članice trebaju poticati dijalog i podržavati športska udruženja i navijačke klubove u razvijanju osvještavajućih aktivnosti u vezi diskriminacije homoseksualnih, biseksualnih i transrodnih osoba u športu te u osuđivanju manifestacija netolerancije prema njima.

X. Pravo na traženje azila

42. U slučajevima u kojima države članice imaju međunarodne obaveze na ovom području, potrebno je prepoznati da opravdan strah od proganjanja na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta može biti valjana osnova za odobravanje statusa izbjeglice i azila u skladu s nacionalnim zakonom.

43. Države članice trebaju posebno osigurati da tražitelji i tražiteljice azila ne budu poslani u zemlju u kojima im je ugrožen život ili sloboda ili su suočeni s rizikom od mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja na osnovi seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

44. Tražitelji i tražiteljice azila moraju biti zaštićeni od bilo kakvih diskriminirajućih politika ili praksi na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; posebno je potrebno poduzeti prikladne mjere kako bi se spriječio rizik od fizičkog nasilja, uključujući seksualno zlostavljanje, verbalnu agresiju ili druge oblike uznemiravanja nad tražiteljima i tražiteljicama azila kojima je oduzeta slobode, te im osigurati informacije relevantne za njihovu specifičnu situaciju.

XI. Nacionalne strukture za zaštitu ljudskih prava

45. Države članice trebaju osigurati da nacionalne strukture za zaštitu ljudskih prava dobiju jasne ovlasti potrebne za rješavanje problema diskriminacije na osnovi seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, a posebno bi trebale biti u mogućnosti pripremiti preporuke zakona i politika, podizati javnu svijest, te, koliko je to predviđeno nacionalnim zakonom, ispitati pojedinačne pritužbe kako u privatnom, tako i u javnom sektoru te poticati ili sudjelovati u sudskim procesima.

XII. Diskriminacija na višestrukoj osnovi

46. Države članice se potiču na poduzimanje mjera kako bi se zajamčilo da zakonske odredbe u nacionalnom zakonu koje zabranjuju ili sprječavaju diskriminaciju također štite od diskriminacije na višestrukoj osnovi, uključujući na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; nacionalne strukture za zaštitu ljudskih prava trebaju imati široke ovlasti koji im omogućavaju suočavanje s navedenim spornim pitanjima.